

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΚΡΙΤΙΚΗ
ΘΕΑΤΡΟΥ

«ΠΑΡΑΛΟΓΕΣ» ΜΕ ΤΗΝ
ΕΤΑΙΡΕΙΑ «ΑΡΓΩ» ΣΤΟ
ΒΕΑΚΕΙΟ

ΕΓΡΑΦΑ στο προηγούμενο σημείωμα για την «αξία χρήσης» που ενσωματώνουν τα προϊόντα του λαϊκού πολιτισμού. Που, αν έφτασαν στις μέρες μας, αν ακόμα μας μαγεύουν και μας καθηλώνουν, είναι επειδή ακριβώς διαθέτουν μια δική τους, αυτόνομη εσωτερική ζωή, ένα δυνατό πυρήνα που καταναγάζει την ύπαρξη ανέκρηξη κι όχι αποσπασματικά. Τα δημοτικά τραγούδια μας, μάλιστα οι «παράλογες» και ειδικότερα το πασιγνωστο στα Βαλκάνια «Του νεκρού αδελφού», είναι μικρές «μελέτες θανάτου», οι οποίες πατούν με το ένα πόδι στέρεα στη γη και με το άλλο στο «πέραν» του κόσμου αυτού: «Τούτ' η γη που θα μας πάρει πάτα την με το ποδάρι», στίχος δημοτικός, που θα τον ζήλευε κι η αρχαιοελληνική τραγωδία, καθώς συμπυκνώνει εκείνη την απειροελάχιστη κίνηση του ήρωα που θα τον φέρει μετά την αμφιταλάντευσή του, τον στιγμιαίο δισταμό που η ψυχανάλυση έχει μάταια επιχειρήσει να τον ερμηνεύσει με δικούς της όρους, στα επίκεινα, στο άλλο μέρος, στο μέρος του θανάτου. Το σχόλιο είναι του Ελύτη: «Η επί γης ευτυχία είναι μια στιγμή και η στιγμή αυτή είν' ένα σκαλοπάτι για να περάσεις από το άλλο μέρος, το μέρος του θανάτου». Ή, όπως αλλιώς λέγεται, «από τη ζωή στο θάνατο είν' ένα μονοπάτι» ή «δυο πόρτες έχει η ζωή» ή «εκ γαρ θάνατος προς ζωήν» - σ' αυτό θα συμφωνούσε πρόθυμα και η Αντιγόνη μας, του Σοφοκλή... Όλα τα πιο πάνω συνοψίζει ο Εμπειρικός στους στίχους του: «έκαμαν οίστρος της ζωής τον φόβο του θανάτου»).

Κατά τον Στίλωνα Κυριακίδη («Το Δημοτικό Τραγούδι», εκδ. «Ερμής», 1978), «Τα δημοτικά άσματα που συγκεντρώνονται κάτω από τον τίτλο "Παράλογες" διαθέτουν στοιχεία τα οποία μας οδηγούν κατευθείαν

Όπως ο μύθος...

Του ΛΕΑΝΔΡΟΥ ΠΟΛΕΝΑΚΗ

στο αρχαίο θέατρο».

Στην επιστημονική ετυμολογία του Κυριακίδη θα μπορούσε κανείς να αντιβάλει μια άλλη «μουσική» ετυμολογία που θα συσχετιζε τις «παράλογες» με το παράλογο, το «παρά τον λόγον» στοιχείο των τραγουδιών αυτών που κείται «παρά τον λόγον», δίπλα στο λόγο, και που δεν καταργεί τη «λογική» τους, αλλά, αντίθετα, συνδυάζοντας μορφή και περιεχόμενο, υφαινόνας τα σε ένα όλον, τα εξυψώνει σε μια υπερβατική σφαίρα, όπου ζωή και θάνατος συναντώνται αρμονικά ως πληρώματα του βίου και ζεύγος αντιθέτων που μετέχουν στην ίδια ουσία. Ο λόγος εδώ ανήκει στον πλατωνικό Σωκράτη («Φαίδρος» 224b - 230a): «Εγώ όμως, Φαίδρε, δρίσκω πως αυτά τα πράγματα έχουν βέβαια τη χάρη τους, αλλά χρειάζεται να είναι κανείς πολύ δυνατός σ' αυτά και να καταπονιέται πολύ, και δεν είναι να τον καλοτυχάει κανείς, όχι βέβαια για άλλο τίποτε, παρά γιατί θα είναι αναγκασμένος έπειτα από αυτό να αποκαταστήσει με το νου του και τη μορφή των Ιπποκονταύρων, κι έπειτα τη μορφή της Χίμαιρας, κι ύστερα πλακώνουν πλήθος τέτοια. Γοργόνες και Πήγασοι κι άπειρα άλλα ανεξήγητα τερατόμορφα όντα με τις αλλοκοτιές τους. Αν, λοιπόν, δεν δώσει κανείς πίστη σ' αυτά και κοιτάξει να συνταιριάξει τό καθένα καταπώς φαίνεται κι έγινε, θα χάσει πολύν καιρό, αφού θα έχει να κάμει με τόσο άξεστη σοφία. Κι εμένα δεν μου μένει καθόλου καιρός γι' αυτά. Και η αιτία, φίλε μου, γι' αυτό είναι τούτη: δεν μπορεί ακόμα, καταπώς λέγει το δελφικό ρητό,

να γνωρίσω τον εαυτό μου. Μου φαίνεται λοιπόν πως είναι γελοίο, όσο δεν ξέρω ακόμη τούτο, να νοιάζομαι για ξένα πράγματα. Γι' αυτό, λοιπόν, τ' αφήνω αυτά όπως είναι και τα παραδέχομαι όπως όλος ο κόσμος και κάνω εκείνο που τώρα θα έλεγα νοιάζομαι όχι γι' αυτά, αλλά για τον εαυτό μου, για να ιδώ μην τυχόν είμαι κανένα θηρίο πιο μπερδεμένο και πιο φουσκωμένο κι από τον Τυφώνα ή κανένα πιο ήμερο και πιο απλό ζώο, που του έχει τάξει η φύση κι έχει μερδικό από κάποιο θεϊκό και απλό κλήρο». (Μετάφραση του Ι.Ν. Θεοδωρακόπουλου, «Εισαγωγή στον Πλάτωνα», Αθήνα 1970).

Η παράσταση της καλλιτεχνικής εταιρείας «Αργώ» που παρακολούθησα στο Βεάκειο του Πειραιά (δραματογραφική επεξεργασία και σκηνοθεσία του Σταύρου Τσακίρη) προσέγγισε όντως το δημοτικό μας τραγούδι αγνά, χωρίς περιττά στολίδια, με πρόθεση να καταδυθιστεί στο «λόγο» του, όχι να προβάλλει τα δικά της επιχειρήματα. «Ανυπόδητη», «ασκεπής» σκηνοθεσία και σύνθετη κειμένων όχι για να προβάλλει τη δική της «αλήθεια», που είναι πάντοτε, ως αλήθεια του σκηνοθέτη, σκηνοθετημένη, αλλά για ν' αφήσει την «αλήθεια» της ψυχής του θανμαστού «τραγουδιού του νεκρού αδελφού», να μιλήσει στις ψυχές των θεατών, ψυχή εις ψυχήν βλέπτα». Νομίζω πως αυτό τα λέει όλα. Η σκηνοθεσία δεν επιχειρήσε να «θεατροποιήσει», εκσυγχρονίζοντας ή αναπαλαιώνοντας, ένα κείμενο προορισμένο από τη φύση του να ακούγεται περισσότερο παρά να βλέπεται και να ανοίξει τη «μέσα όψη»,

την εσωτερική των ακροατών - θεατών του. Ο λόγος δόθηκε στο λόγο εδώ. Και λειτουργήσε έτσι! Με τη μουσική, με την όρχηση, με την απαγγελία, με το άσμα, με την κίνηση, τη φωνή, το ρυθμό, που ήταν όλα μουσικής υφής. Και με το δεκαπεντασύλλαδο «μας» να υπογραμμίζει τη φυσικότητα των δρωμένων με ένα ύφος παραμυθιού άμεσα δοσμένου, χωρίς την παρεμβολή ενός αφηγητή που συνήθως «μυρίζει» Μπρεχτ και μετατοπίζει ιστορικά το «χρόνο». Χωρίς αχρείαστες «αποστασιοποιήσεις», ήξερε να κρατά καλά τις δικές της, οικείες «αποστάσεις» από το αντικείμενό της. Με συγκίνηση και με μετρημένο συναίσθημα, περασμένο μέσα από ένα «φίλτρο» κυκλικής αντίληψης του «χρόνου», επαναλαμβάνοντας ελαφρώς παραλλαγμένα τα σταθερά μοτίβα της. Με «πρόικα» την υπέροχη αυθεντική φωνή της Γιώτας Βέη, την απλή, ανυπόκριτη και σπαρακτικά λιτή, υποβλητική παρουσία της Αιμιλίας Υψηλάντη, χορογραφημένη κάρια από τη Ντόρα Τσάτσου (μουσική επιμέλεια Χρίστου Τσιαμούλη), «κεκοσμημένα» από τον αειμνηστο Χαρατσιόδη, με γνήσια ζωντανή μουσική (Χρ. Τσιάμαλης, Βαγγέλης Καρίτης), δεν παρέπεμπε σε μια συνέχεια πολιτιστική, αλλά ήταν αυτή η ίδια, η αρχή, η συνέχεια, το τέλος. Αυτόνομη, παρέπεμπε μόνο στον εαυτό της, πουθενά αλλού, όπως ο μύθος. Διαθέτοντας οργανική αντάραξη, μοναδική και ανεπανάληπτη ίσως, θα πρέπει να βγει μια μονιμότερη στέγη, στο Εθνικό Θέατρο. Οι ηθοποιοί (Πέτρος Πετράκης, Παναγιώτα Βλαντή, Βασίλης Ρίσβας, Γιώτα Φωτοπούλου και Κωνσταντίνα Παπακωνσταντίνου) δεμένοι σε ένα ισόκεφαλο σύνολο, πίστεψαν φανατικά, έδωσαν. (Βοηθός σκηνοθέτη Βασίλης Αποστολάκης, βοηθός σκηνογράφου Έρση Σπαθοπούλου). Αείζει ένα ένε σε όλους.